

ПАМЕТНИКЪТ НА ВАСИЛ ЛЕВСКИ

Паметникът на Васил Левски се намира в Алеята на Възраждането срещу паметника на Христо Ботев. Неговото изграждане, както и финансирането му са също дело на комитетата “Българско Възраждане”, според както гласи и решението от 20 февруари 1909 г.: “Комитетата, конституирана на упоменатите инициатори правото за въздигане паметници на Хр. Ботев и Васил Левски със собствените свои средства. За въздигането на останалите паметници, комитетата ще развие нуждната дейност за събиране волни пожертвувания от варненските граждани”.

ПАМЕТ

Паметникът на Апостола Левски е един от най-тачените паметници в града и един от най-красивите в Алеята на Възраждането. Изграден е 17 години след паметника на Апостола в София и е трети поред паметник на Левски в България. Вторият паметник на Левски бил изграден през 1902 г. в центъра на гр. Карлово след конкурс, спечелен от скулптора Марин Василев. Във Варна Левски заел своето място в паметта на варненци веднага след Освобождението, тъй като тогава станали известни тайните срещи на варненеца Никола Провадалиев с Левски, разказвани от карловеца Иван Фетваджиев, който също познавал лично Апостола.

В своите “Спомени за Левски”, записани от известния наш изследовател Никола Начов, Иван Фетваджиев разказва как в Калофер през една майска привечер на 1869 г. бил извикан у комшията си Иван Мархолев. Там на двора под вишната били насядали няколко души негови съграждани и един непознат млад мъж. “Преди да седна – разказва Фетваджиев, – Иван ме попита не познаваш ли момъка. Отговорих му, че и аз се мъча, ама не мога. Тогава момъкът вдигна глава и ми каза: “Не помниш ли, когато се запознахме

миналата година във Варна в Провадъоловата фабрика?”. Едвам тогаз се сетих, че пред мен стои Левски”. От тази случайно казана фраза, която е можело и да не бъде казана, научаваме за едно посещение на Апостола във Варна. Твърде е възможно, поради тайните правила на комитетската дейност, Левски да е идвал и друг път, без това да стане известно някому, освен на неговите потайни домакини. Възможно е и никога да не научим. Но и това, което знаем, е достатъчно, за да разберем, че варненци са били включени в невидимата комитетска мрежа, подготвяща България за бунт и за борба. Фабриката, която Апостола споменава, принадлежала на варненеца Никола Провадалиев, родом от Преслав, и се намирала на ул. “Лозарска”, сега “Ал. Малинов”. Тя се състояла от спиртно отделение, помещение за

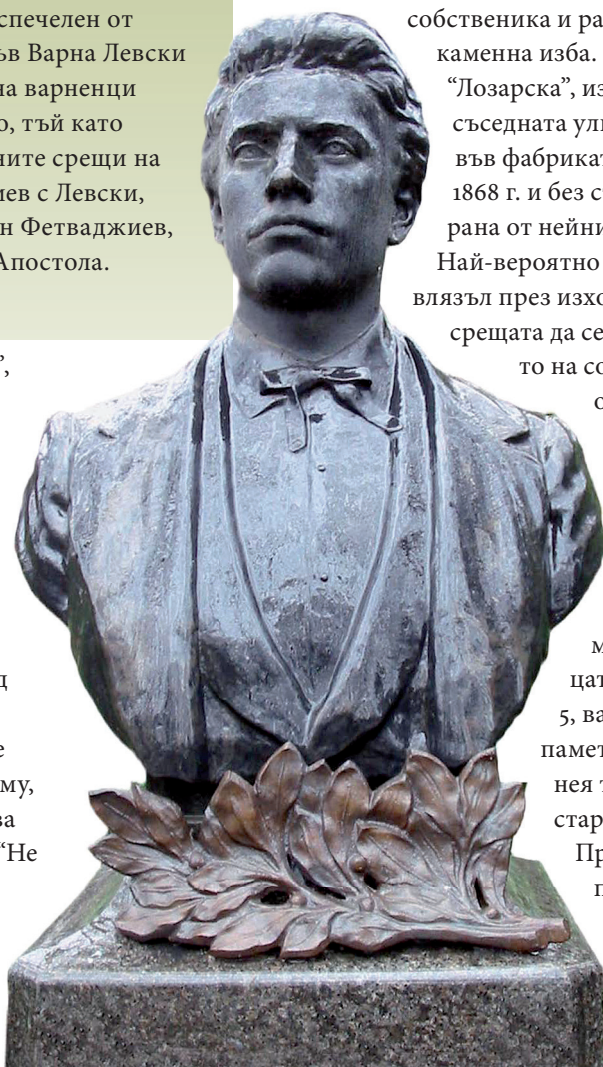

Револверът на Апостола, неговото канче за храна и кръстчето му

собственика и работниците и дълбока каменна изба. Влизало се през ул. “Лозарска”, изходът се намирал на съседната улица “Харчова”. Срещата във фабриката станала през декември 1868 г. и без съмнение била организирана от нейния собственик. Най-вероятно е потайният гост да е влязъл през изхода на спиртоварната, а срещата да се е състояла в помещението на собственика. Възможно е

освен стопанина и работещия там Иван Фетваджиев да е имало и други посветени.

Сто години по-късно на фасадата на къщата, издигната на мястото на спиртоварницата на ул. “Ал. Малинов” № 5, варненци поставили паметна плоча с гравирани на нея текст: “На това място, в старата фабрика на Н. Провадалиев пребивава през декември 1868 г.

Апостолът на свободата – Васил Левски”. Както споменахме, комитетът “Българско Възраждане” решил вторият паметник в Алеята на Възраждането

след Ботев да бъде на Апостола и да бъде направен само с пари, събрани от комитета. Съвсем далновидно, още през лятото на 1911 г., докато Жеко Спиридонов работел върху паметника на Ботев, комитетът му възложил изработката и на паметни-

ка на Левски. Изработеният по това време вариант може да се види на фотография на бюста на Левски от Жеко Спиридонов, заснет през януари 1912 г. и намиращ се понастоящем в Националната художествена галерия в София.

И днес от страниците на варненските вестници от юли 1912 г. се носи тътен. Само след броени месеци ще започне Балканската война и може би затова поканите към гражданите за откриването на паметника на Левски приличат повече на боен вик, отколкото на покана за празник.

27 юли 1912 г. започнал с молебен в Съборната черква, посветен на 34-ата годишнина от освобождението на Варна от османско робство. По същото време в Алеята на Възраждането близо до паметника на Левски направили аналой, обкичен с цветя и с националното знаме на върха. В 11 ч. около аналоя се подредили кметът и общинарите, някои от чуждите консули в града, а градината била пълна с народ. След молебена и сред силни ръкопляскания кметът Александър Василев открил паметника.

В ЛЕЯРНАТА

Много от поръчките, които получавал по онова време, Ж. Спиридонов моделирал в Мюнхен и отливал в някоя от добрите леярни в Европа. От една кратка дописка във в-к “Светкавица” от 1912 г. научаваме, че в средата на месец март скулпторът Жеко Спиридонов пътувал до Париж. Тази информация и подписът на скулптора в основата на бюста, придружен от надписа “Montagutelli Freres Fondateur Paris”, дават основание да предполагаме, че през март 1912 г. Жеко

Спиридонов е отлял бюстовия портрет на Левски в парижката леярна на прочутите братя Монтагутели. Само няколко години по-късно леярната на братята Монтагутели ще стане най-търсената в Европа за качествени отливки на безбройните паметници, построени в памет на жертвите от Първата световна война.

През месец юни паметникът на Левски бил монтиран на северната страна на алеята точно срещу паметника на Ботев в очакване на най-варненския ден – 27 юли.

Фотография на родствениците на Васил Левски непосредствено след откриването на неговия паметник в София

Откриването на паметника на Васил Левски

Бюстът на Левски е изработен с виртуозно моделирани и спокойни форми, светлината се разлива меко по тях, а реализмът на образа напомня на любимите на автора ренесансови скулптори. Изразът на очите е смекчен, в тях долавяме прямота и доброта. Създаден е спокоен, но пълен с вътрешна сила образ на млад и хубав, чисто български тип човек. От богатия си арсенал на пластични похвати скулпторът е избрал по-строг ритъм на композицията, а пред бюста като кратка музикална фраза е поставена бронзова лаврова клонка. Пиедесталът е светлосив гранитен монолит, разчленен на пояси, и по архитектурните си белези е почти еднакъв с този на Христо Ботев. На лицевата му страна е издълбано с главни, печатни букви името “Василь Левски”, а под него – годините 1837–1873. На западната страна, също с главни печатни букви, е изписано “Думите му бяха и прости и кратки, пълни съ упование и надежди сладки”, а на източната – “Това расо черно, що нося отгоре, не ме помирява с тия небеса...”. Бюстът е висок 1,20 м. На гърба му артистично, с ръкописни букви е написано “Ж. Спиридоновъ”, а под него – 1912 г. На западната страна и в основата на бюста, също с ръкопис е изписано “Montagutelli Freres Fondateur Paris”. Колоната на пиедестала е квадрат със страна 0,60 м и височина 1,42 м. Поставена е върху база с фасети по ъглите, с квадратно сечение с размери на страната 0,88 м, а

най-отдолу е стъпалото с квадратно сечение със страна 1,40 м. Общата височина на паметника е 3,17 м.

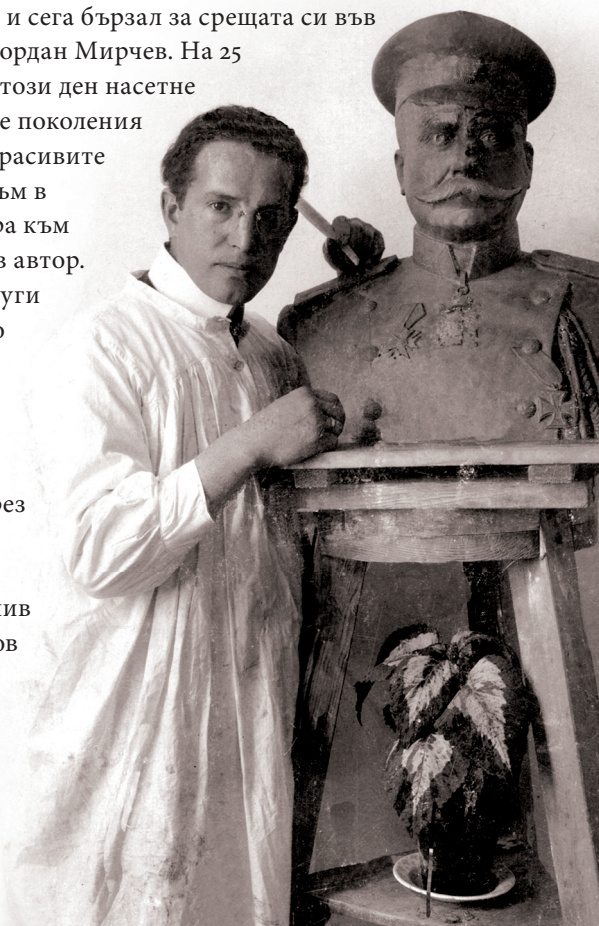
Колоната завършва с добре пропорциониран корниз, скосен плавно в горната си част.

Трудно е да се каже точно на кой празник варненци поднасят най-много цветя на паметника на Левски. Освен в деня на рождението му и на неговата смърт, на Трети март, на 27 юли и на Шести септември, цветя пред паметника се поставят по всеки тържествен повод, който събира повече варненци в градината.

СКУЛПТОРЪТ КИРИЛ ШИВАРОВ

На 21 април 1925 г. на варненската гара от софийския влак слязъл млад мъж с очила без рамка и с остра руса брада. През очилата доверчиво гледали към света кестенявите очи на наблюдателен човек с отзивчива чувствителност. Това бил скулпторът К. Шиваров, който пристигнал в София от Виена, където специализирал монументална и декоративна скулптура, и сега бързал за срещата си във Варна с председателя на комисията за паметника на отец Паисий г-н Йордан Мирчев. На 25 април двамата обсъдили проекта, после се срещнали с комисията и от този ден насетне бавно, но сигурно от мечтите на ученици, учители и на варненци от две поколения започнала да се материализира идеята за създаването на един от най-красивите паметници в гр. Варна, паметника на отец Паисий. Високият артистизъм в моделирането на творбата, както и цялостното отношение на скулптора към варненци и техния паметник му създали име на талантлив и сговорчив автор. Затова още през следващата година го поканили да участва заедно с други талантливи творци в направата на лъва за паметника на Шипка, а само 6–7 години по-късно, след национален конкурс, той изпипал, отлял и монтирал внушителните бронзови фигури на братята Евлоги и Христо Георгиеви, поставени отляво и отдясно на централния вход на Софийския университет.

Скулпторът Кирил Шиваров е варненец. Тук се родил през 1887 г., тук попивал всичко, което виждал, че излиза от ръцете на баща му – Александър Шиваров, резбар и мебелест, и от ръцете на чичо му Анастас, също талантлив майстор на цикулки. До края на дните си Кирил Шиваров ще усеща край себе си уханието на дървените стружки, извиващи се от търбуха на рендетата и ще вижда странните им и почти музикални извивки.

Когато пораснал, Кирил Шиваров отишъл да учи приложни изкуства в Прага, след това скулптура във Виена, а когато се прибрал отново във Варна се втурнал в неясната и необяздена варненска архитектура, за да я облагороди с монументални скулптурни групи на богове и хора, увенчаващи сградите, с декоративни релефи и орелефи, орнаменти, люнети и медальони, пластични емблеми, монограми – и изобщо внесъл малко архитектурно-скулптурен ред и синтез по улиците на родния си град, с което допринесъл доста за европеизирането на неговия облик. След това заминал за София, но с радост се връщал в родния си град, когато имал повод за това. Така се случило например през 1935 г., когато полковник Димков го поканил, за да изработи прабългарския воин върху Аспаруховия вал и двамата бойци върху Портала-паметник през следващата година.

След това, без значение дали във Варна, или в София, или в Париж или във Виена, Кирил Шиваров не спирал да моделира кавалетна скулптура, да участва с нея в изложби у нас и в чужбина, да обучава млади скулптори, да участва в конкурси, да ги печели и така, година след година, устремно и на бързи обороти да следва мисията, избрана му от съдбата. Смъртта го сграбчила, когато, следвайки хармонията на поредната архитектурно-скулптурна задача, маестрото подценил тежестта на един мраморен капител и това му нанесло непоправима травма. Не много след това дори и неговият несломим дух не успял да задържи отцеждащия се живот.

Ако толкова години след неговата смърт се огледаме, ще видим колко много красота и колко много монументална хармония е оставил Кирил Шиваров след себе си. И колко много поводи за чисто варненска гордост ни е оставил – заради първия в България паметник на хан Аспарух, заради паметника на границаря, фигурите от величествения Паметник портал, фигурите на братята дарители пред софийския Университет и разбира се, заради паметника на Отец Паисий.